

СТАТУС И РОЛЯ НА СЕМЕЙСТВОТО КАТО ФАКТОР ЗА СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА РОМСКИТЕ ДЕЦА В УЧИЛИЩЕ

Камелия Петкова

Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

1000, София, България

kamelia.petkova@gmail.com

STATUS AND ROLE OF THE FAMILY AS A FACTOR SOCIALIZATION AND PERSONAL DEVELOPMENT OF ROMA CHILDREN

Kamelia Petkova

Institute for the Study of Societies and Knowledge, Bulgarian Academy of Sciences

1000, Sofia, Bulgaria

kamelia.petkova@gmail.com

ABSTRACT

The report presents some important aspects of the family as the primary socializing institution factor priority in terms of development and support of Roma children in education. Negative trends in Bulgaria related to the deteriorating educational structure of the Roma community more acute need for a more active use of the potential of the family for the successful retention of Roma children in school and in their future lives. The involvement of the family in school life would help not only to reduce the distance and alienation of children from their classes, but would further encourage them to take more active demonstration of knowledge, skills and abilities.

Key words: dropping out of school, socialization, roma children

Всеизвестен на всички нас е факта, че семейството е основен социализиращ фактор в живота на детето. То е основна, относително устойчива малка социална група, включваща родители и техните несемейни деца (собствени или осиновени), които си взаимодействат чрез изпълняваните от тях социални роли на съпрузи, родители, деца, братя и сестри” (Енциклопечиден речник по социология 1997:416-418). Сред множеството съществуващи в специализираната литература дефиниции за семейството можем да отличим и още една, което дава различна представа за този феномен, а именно разглеждането на семейството като важна и приоритетна институция от гледна точка на развитието и подкрепата на децата в образователния процес (Ръководство за работа със семейства от ромски произход за постигане на успех на децата им в училище 2013). Изхождайки от същността на понятието социализация като онтогенетичен процес, който всеобхватно и последователно въвежда индивида в обективния свят на дадено общество или общност (Бъргър, Лукман 1996), водещи автори основно място отделят на първичната социализация, най-важната роля, в която принадлежи на семейството и родителите, с помощта на които детето усвоява езика като културна система (Пашова 2013). Всеки индивид се ражда в обективна социална структура, локализирана във времето и пространството (Пашова 2013). Именно в рамките на конкретната група, той се сблъсква със “значимите други”, отговорни за неговата социализация (Пашова 2013). В тази връзка, семейството, както и общността на връстниците са от съществено значение за подкрепата и позитивното подпомагане на децата в образователния процес. В специализираната литература са налични редица изследвания, даващи една обстойна информация за основните проблеми и трудности, които съпътстват децата от някои етнически общности, като например ромската във връзка с образователния им процес и успешното им интегриране и задържане в училище. Данни от редица специализирани проучвания сочат, че голяма част от ромските деца живеят преди всичко в

затворена общност, като техните родители, в стремежа си за оцеляване и задоволяване на основни нужди от храна и подслон често пъти не оказват нужната им подкрепа в училище (Буджева, Петкова 2013). Това от своя страна способства за намаляване на желанието и мотивацията у някои деца за посещаване на учебни занятия, формира недоверие, неувереност и често пъти отчуждение от училището, припознавайки го като място, където те ще се чувстват некомфортно: *„В момента всеки родител се бори с оцеляването и изхранването на семейството: родителят няма време да обърне внимание на детето – работи 12-15 часа в частни фирми и ляга прималаял да спи.”*(учител) (Изгубено бъдеще 2013:28).

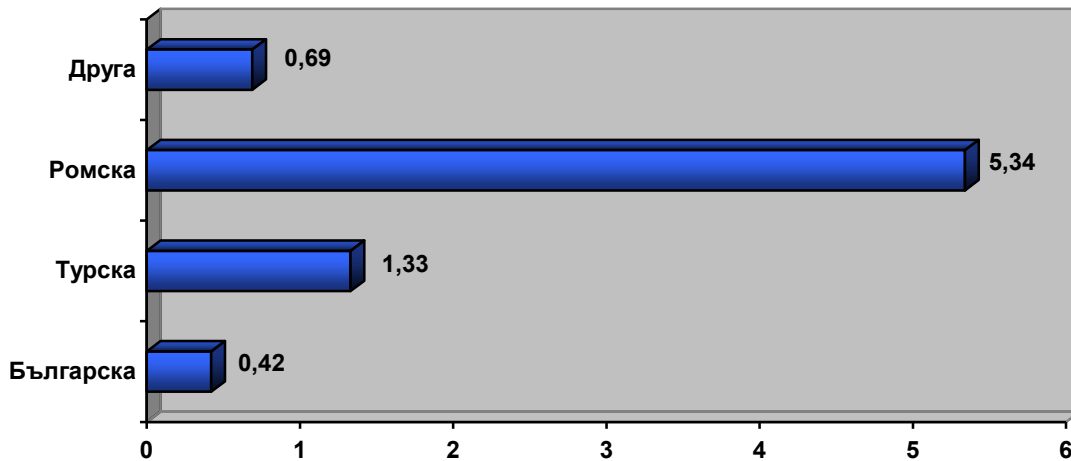
Важността на семейството и използването на неговия потенциал, с оглед професионалното израстване и разширяване на достъпа на ромските деца до образование е повече от значим, в контекста на ролите, които мъжът и жената изпълняват в традиционните ромски семейства. Базирайки се на етнокултурния модел на тази общност основната роля на мъжът е да осигурява нужните средства, гарантиращи прехраната на семейството, а на жената се отрежда задачата по отглеждането и възпитанието на децата. Проведени дълбочинни интервюта с ромски родители сочат, че сравнително малка част от тях отделят нужното време, за да учат своите деца на обноси, как да се държат на обществено място и как да комуникират с непознати лица. Ето и едно конкретно мнение: *„да го възпитавам - ами нямам време. То малкото се учи и гледа от по-големите си братя и сестри. То и мен като се замисля, не са ме учили да поздравявам и как да се държа сред непознати. Улицата ме научи на всичко, което знам”* (К.Л, жена) (Буджева, Петкова, 2013: 46). По думите на френския циганолог Жан Пиер Лиежоа, ромите се различават от другите етнически общности по това, че възпитават у децата си дух на независимост, на инициативност, на способност за развитие на различни стратегии за оцеляване, усет за ритъм и движение (Жан – Пиер Лиежоа 1999).

Предвид това, че родителите са най-ранните образци за децата и в повечето случаи са модел на тяхно подражание, емпирично верифицирано е и друго твърдение, че *„сред децата, чийто родител е завършил четвърти клас, отпадането от училище е два пъти по-често срещано явление, отколкото при деца от семейства, в които главата на домакинството е завършил основно образование и около 12 пъти по-често разпространено, в сравнение със семействата с деца, в които главата на домакинството е завършил средно образование”* (Национално представително проучване „Трансфер на данни и обмяна на добри практики относно включването на ромското население между Румъния, България, Италия и Испания” 2011). Следователно, ниската степен на образование или неграмотността на родителите значително повишава риска от напускане на училище и в последствие води до ограничени възможности за личностно развитие: *„какво да очакваш от един неграмотен родител? Той няма ценностна система. Скоро говорих с една майка и тя ме пита – какво като моят син е учил, след като не може да си намери работа. аз я питам до кой клас е учил, а тя – до седми. Тук трябва някой да им покаже, да им помогне да осъзнаят ползата от образованието”* (социален работник) (Изгубено бъдеще 2013:26); *„при ромите нещата се свеждат до това да създадат семейство и деца и оттам ще се прави все нещо, за да се отглеждат тези деца. Не осъзнават ролята на семейството за детето, за тях е важно да се създаде тази единица, но отговорността им за нещо повече от изхранване и обличане липсва. В крайна сметка трябва да се работи по тези въпроси”* (общински служител) (Изгубено бъдеще 2013:26).

Говорейки за това доколко наличието на по-висока степен на образование на семейството е фактор за мотивиране на ромските деца да посещават училище и успешно да се реализират в живота, следва да обърнем внимание и на факта, че според някои родители, получаването на високо платена заетост не винаги се свързва с наличието на образование. Това твърдение е провокирано от факта, че голяма част от тях често пъти се включват в

извършването на дейности в неформалния сектор, които им носят високи доходи, а същевременно не изискват никаква степен на образование, което пък от своя страна поставя под въпрос доколко образованието е ценност за тях и за техните деца. Не случайно данни от официалната статистика показват, че ромите са етническа група с най-голям дял на деца в училищна възраст, които никога не са посещавали училище.

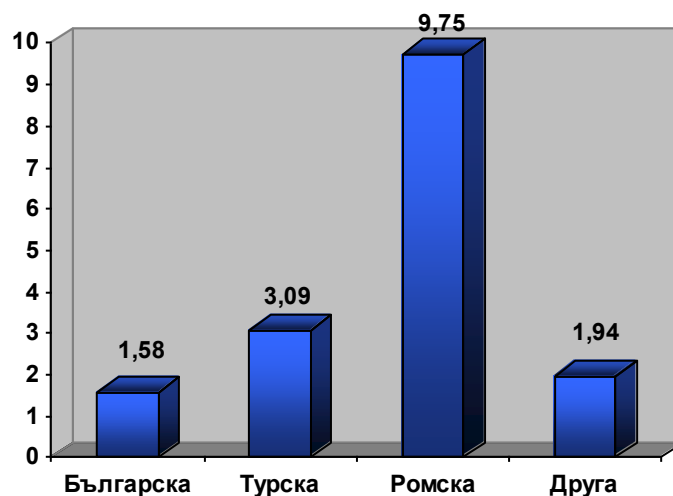
Фигура 1. Дялове на никога непосещавалите училище сред 7-19-годишните от съответните етнически групи

Източник: (Изгубено бъдеще 2013:39)

Сравнително висок се запазва и дялът на децата от ромската общност, които сравнително рано спират да учат (Изгубено бъдеще 2013:26). По данни на официалната статистика, дялът на незавършилите начално образование сред ромите във възрастовата група 12-19 години е над три пъти по-висок от този при турците и над 6 пъти по-висок, в сравнение с българите (Изгубено бъдеще 2013:39) Всичко това недвусмислено подсказва, че повече от наложително е да се търсят начини за мотивиране на ромските деца да посещават училище и в последствие успешно да се реализират в живота.

Фигура 2. Дялове на лицата на 12 -19 години с незавършено начално образование по етническа група към 1.02.2011 г.

Източник: (Изгубено бъдеще 2013:39)

Освен, че родителите с ниска степен и без образование не могат да бъде пълноценна опора на децата при подготовката на уроците и домашните, често пъти самите те включват своите собствени деца при осигуряването на прехраната на семейството. Проведени дълбочинни интервюта с ромски родители показват, че част от ромските семейства не пускат децата си на училище, за да им помагат в една или друга дейност, която им носи приходи. Според част от тях, придобиването на по-високо образование от страна на детето е по-скоро неприемливо основно заради разходите, които семейството трябва да посрещне (Изгубено бъдеще 2013:27): „*Тогавя по онова време не искаха много, баща ми беше дърварин, ходеше по гората и ние след тях. Как да ни оставят вкъщи – вземаха ни с тях. И аз съжалявам, ама вече няма за кога. Сега не работя нищо, чакаме на билките. Фани, дъщерята, беше малка, когато се оставих с мъжа ми. Благодаря на Фани, че е до мен – много хубаво, послушно дете, винаги е до мен и ми помага. Облича ма, съблича ма, гледа ма детето, не мога да се оплача от нея. Много съм доволна от Фани, живеем двете с нея в една стая. От малка е така с мен. Като ходим за билки в гората, е с мен от петгодишна. Иначе много работи. Не я пусках на училище, защото беше палава, трудно поемаше, не приказва. Почна да говори чак на 8 години. (майка на момиче, непосещаващо училище – отпаднало във втори клас)“ (Изгубено бъдеще 2013:27).*

С нарастването на икономическата емиграция много ромски семейства отиват да работят в чужбина като лишават децата си от родителски грижи, възпитание и контрол. В тези случаи децата биват отглеждани от баби и дядовци, които не им отделят нужното внимание и не им налагат достатъчната дисциплина, така че да посещават учебните занятия. (Изгубено бъдеще 2013): „*Имаме много деца, чиито родители са извън страната. Ние нямаме никакъв контакт с тези родители. Той изпраща някакви средства, но липсва живият контакт с детето. Родителите оставят децата при бабите, които понякога са толкова възрастни, че те имат нужда децата да ги гледат, а не обратното. Тук има едно момиче – добра ученичка. Майка ѝ заминала за чужбина и от два месеца не се обажда и не контактува с детето. И сега то първо няма пари, за да се издържа, и второ – много е притеснена за майка си. Не че не иска толкова да учи, но е в стресово състояние, страхува се какво е станало с майката. Важното за мен е, че идват и споделят какъв е проблемът и гледам, ако е по силите ми, да го решим“ (директор на средишно училище) (Изгубено бъдеще 2013:27).*

Когато разглеждаме статуса и ролята на семейството като фактор за социализация и личностно развитие на ромските деца в училище следва да отчетем и това, че преобладаваща част от ромските родители често пъти водени от своята необразованост, социалната изключеност и бедност не приемат училището като място, в което децата им могат да се развият и придобият знания, които да им помогнат за тяхната по-нататъшна реализация. По думите на френският циганолог Жан Пиер Лижежа: „*училището е чуждо затворено пространство за ромските деца. Те значително по-малко са вписани в света на образованието, като в същото време са много по-активни в социално отношение“ (Пашова 2013).*

Липсата на мотивация и цел в живота, а също така и липсата на примери за подражание в самите ромски семейства често пъти се превръщат в друга причина тези деца да отсъстват от учебни занятия. Децата се чувстват незнаещи, неможещи, не приемащи училищната среда като тяхна. Те не намират приятели сред останалите и постепенно напускат училище. Същевременно училището като „институт на вторичната социализация“ (Пашова 2013) не оказва нужната подкрепа и разбиране на „другостта“ и „различието“ и често пъти проявява известна пасивност от гледна точка на формиращите се предразсъдъци и дискриминационни нагласи спрямо ромските деца. Данни от проведено през 2011 г. национално представително проучване показват, че голяма част от българските учители продължават да бъдат носители на някои широко разпространени предразсъдъци отнасящи се до ромските деца. Според

социологическите данни, голяма част от изследваните учители (47%) споделят мнението, че ромските деца много трудно се приобщават към училищната среда, а една четвърт от тях (25,4%) посочват, че те трябва да се обучават отделно. (Доклад от национално представително изследване „Стереотипи и предразсъдъци в учебници, учебни помагала и образователни програми и планове в подготвителното и основното образование” 2011:24). Очевидно сред основните причини, поради които тези учители споделят подобно мнение са както липсата на подготовка и квалификация за работа с „различните” деца, а така също и липсата на вътрешна мотивация. Не случайно и не малка част от тях са против интегрираното обучение и искрено вярват, че за „другите” деца трябва да има „други” училища, защото „така е по-добре за тях” (Доклад от национално представително изследване „Стереотипи и предразсъдъци в учебници, учебни помагала и образователни програми и планове в подготвителното и основното образование”2011 :24).

Превръщането на училището в любимо място за ромските деца изисква активна работа както с учителите, така и с техните родители. Постигането на образователни постижения и провокирането на траен интерес у ромските деца към учебните занятия изисква допълнителни съвместни усилия и на двете страни. Учителите следва да опознаят “домашния свят на ромското дете” (Пашова 2013:10) и да се доближат до специфичната общностна култура на този етнос, с оглед провокиране на интересът у децата за бъдещо личностно развитие. От друга страна успешното задържане в училище зависи и от това в каква степен семейството като основен социализиращ фактор е приобщено към училището и доколко родителите осъзнават ползите и предимствата, които дава образованието за бъдещата личностна реализация на техните деца в живота. Въвличането на семейството в училищния живот, би спомогнало не само за намаляване на дистанцията и отчуждението на децата от училище, но и допълнително би ги насърчила за по-активно демонстриране на знания, умения и способности.

Литература

1. **Бъргър, П., Т. Лукман.** 1996. Социалното конструиране на реалността, С.
2. **Буджева, Р. К.Петкова.** 2013. Бедност и девиантно поведение при децата, Изд. Омда, С
3. **Доклад от национално представително изследване „Стереотипи и предразсъдъци в учебници, учебни помагала и образователни програми и планове в подготвителното и основното образование”.** 2011, Проект VS/008/0536 “Равенството Път към прогрес”, С
4. **Енциклопедичен речник по социология.** 1997. Изд. „М-8-М”, С.
5. **Изгубено бъдеще?** Изследване на феномените на необхващане в училище. 2013. Unicef, С
6. **Лижежа, Жан Пиер.** 1999. Роми, Цигани, Чергари, С, 1999
7. **Марушиакова, Е., Попов, В.** 1993. Циганите в България, С
8. **Нунев, Й.** 1998. Ромското дете и неговата възпитателна среда, С
9. **Ръководство** за работа със семейства от ромски произход за постигане на успех на децата им в училище. 2013. Съст. ADI, Servicios Editoriales, <www.auladoc.com>026.04.2015
10. **Трансфер на данни** и обмяна на добри практики относно включването на ромското население между Румъния, България, Италия и Испания“. 2011, Институт „Отворено общество”, С
11. **Национален статистически институт,** <www.nsi.bg> 01.05.2015
12. **Пашова, А.** 2013. Децата се раждат сега направо образовани.../Опит за антропологическо изследване моделите на социализация на ромските деца в град Лом/ <<http://roma.swu.bg/sbBatoeva.pdf>> 15.05.2015